

ABSTRACT

The shelter as a recurrent solution to homelessness

During most of the 20th century shelters for the homeless has been criticized as being of too low standard and an unworthy way of living in a welfare society. During the 1960s and 1970s most shelters in Sweden were shut down and replaced with other forms of housing for the homeless. Since the late 1980s and early 1990s the issue of homelessness has returned to the political agenda as an existing social problem in Sweden. In this period we have also experienced a return of the shelters. These newly opened shelters are in many ways based on the same ideas like the old shelters described in stories of poverty and deprivation from the 19th century.

In our article we raise the question how a system that has been rejected and condemned from both ethical and ideological standpoints as an unworthy way of living can be “remodernized” and considered again as a (temporary) solution to homelessness. We examine how shelters are justified in the 21st century and what functions they fill. We also discuss the fact that the shelters are almost exclusively run by (religious) voluntary organizations.

Key words

Shelters, homelessness, voluntary organizations, recurrent solutions.

Marcus Knutagård är doktorand i socialt arbete och verksam vid Socialhögskolan, Lunds universitet.

Marie Nordfeldt är fil. dr i kulturgeografi och verksam vid Ersta Sköndal högskola, Stockholm.

Marcus Knutagård, Marie Nordfeldt

Natthärbärgen som vandrande lösning

Jag gick in sist, föstes in i ett stort fängelseliknande duschrum, fick tvål, handduk, avlusningsmedel och blev tillsagd att klä av mig och duscha. Jag var enormt tacksam för duschen och när jag var klar kände jag mig som en människa igen. Sedan fick jag ett handskrivet kvitto och skickades en trappa upp där man gav mig underkläder, en skjorta, långbyxor, strumpor och äntligen – ett par skor. Begagnade, oxfordbruna loafers för att vara exakt. Så tilldelades jag ett sängnummer och blev tillsagd att vara inne klockan nio, annars skulle någon annan få min säng. ”Och kom ihåg en sak”, tillade man. ”Om du går ut, får du inte komma tillbaka in förrän efter en timme. Detsamma gäller när du har kommit in. Då får du inte gå ut igen på en timme. Har du förstått?” Jag förstod. (Stringer 2000:37–38)

På jakt efter ett par nya skor hamnar författaren Lee Stringer i en situation där han får uppleva ett natthärbärke i New York. Stringers berättelse bekräftar många andra människors upplevelser av olika institutioner, med dess avklädningsritualer och regel-system (Goffman 1991, Stark 1994, Markström 2003). David Wagner (2005) menar att situationen för fattiga människor idag har förvärrats så mycket att dagens härbärgen bör ses som dåtidens fattighus.

Härbärgen, eller härbärgesliknande boenden, finns idag i nära hälften av Sveriges kommuner (SOU 2001:95). Från att ha ansetts som en ovärdig boendeform som inte skulle finnas i ett välfärdssamhälle och trots att det fortfarande betraktas som en dålig lösning av olika aktörer – stat, kommun, frivilliga organisationer¹ samt dem som är hänvisade att bo där – har härbärgessystemet sedan slutet av 1980-talet successivt återkommit som ”boendelösning”.

Benämningarna av de olika boendeformerna varierar mellan olika kommuner. Ut-

¹ I denna artikel används den definition av begreppet frivilliga organisationer som anges i SOU 1993:82. ”Frivilliga organisationer kan beskrivas som sammanslutningar bildade utifrån människors gemensamma idéer eller intressen. De har en viss offentlig karaktär och någon slags organisatorisk form samt kan bildas och upplösas utan beslut från myndighet. Organisationerna förutsätter frivillig anslutning och någon form av personligt medlemskap, men syftar inte till privat ekonomisk vinst. Till frivilligsektorn räknar vi förutom frivilligorganisationer även frivilliga arbetsinsatser inom den offentliga sektorn” (s. 15). För denna artikels vidkommande är det av särskild vikt att betona religiösa samfundsinkludering i definitionen av frivilliga organisationer. Detta gäller även Svenska kyrkan sedan den skiljdes från staten (Wijkström & Lundström 2002:95).

trycket ”härbärke” har en viss negativ klang som därför undviks i vissa kommuner. Men boendena som ibland benämns härbärke och i andra fall exempelvis ”akutboende” eller boende med ”vandrarhemskaraktär” uppfyller många av de kriterier som varit kännetecknande för härbärgessystemet, det vill säga enkel standard och tillfällighet i boendet. Härbärgena har haft en kontrollerande och förvarande funktion och rört sig mellan den organiserade fattigvården och det informella hjälpsystemet bestående av familj och vänner (Hopper 1990:14).

I denna artikel skall vi belysa återkomsten och expansionen av natthärbärget som lösning på hemlösheten med fokus på två aspekter som präglar natthärbärget. För det första: den hybrida karaktär som genom historiens gång har kännetecknat härbärgets som företeelse (Hopper 1990), av att på en och samma gång vara en akut och en permanent lösning för såväl enskilda individer som i arbetet mot hemlöshet på kommunal nivå. För det andra: det motsägelsefulla i att ett system som gång på gång har förkastats och dömts ut av vårdideologiska och etiska skäl ständigt återkommer och tas i bruk igen. Centrala frågor som vi avser att dryfta i samband med denna andra fråga är vilka framlagda motiv (Mills 1940:906) som kommer till uttryck för att härbärgen etableras och drivs på 2000-talet samt varför härbärgena framför allt drivs av frivilliga organisationer, som för övrigt endast har en nischställning i förhållande till social service.

Empiriskt underlag

Hur kan man undersöka hur lösningar återanvänds trots att de tidigare dömts ut? Vi har valt att dels studera hur man behandlar frågan inom forskningen, framför allt genom beskrivningar av härbärgets historik samt diskussioner av härbärgets funktioner, dels hur man i ett antal kommuner utifrån ett mer institutionellt perspektiv motiverar detta val. De kommuner som ingår i studien är Stockholm och Malmö samt två mellanstora kommuner (Eskilstuna och Kristianstad). Empirin baseras på hur företrädare för natthärbärgena själva motiverar eller tolkar motiven till denna verksamhet som lösningsstrategi. Talet om natthärbärget och dess inramning i den omgivande kontexten är därmed centralt i studien (Hydén 1995:195). Något som förvånade var hur lika dessa berättelser var oavsett vilken kommun som kom till tals.²

I undersökningskommunerna förekommer det natthärbärgen som på många sätt liknar varandra i sin utformning. Samtliga härbärgen i studien drivs av socialt inriktade frivilligorganisationer och finansieras till olika grad genom bidrag från respektive kommunal förvaltning, eller genom att kommunen har upphandlat platserna.

Dagens ”moderna” härbärgen kan se olika ut. De härbärgen som ingått i studien kan inte betraktas som representativa för härbärgen i svenska kommuner, men de är troligtvis inte heller atypiska. Härbärgena i studien har vissa gemensamma karak-

² Studien genomfördes under 2004 och ingår som en delstudie i projektet Bostadslöshetspolitik i retorik och praktik – en studie av lokala välfärdsmodeller. Projektet finansierades av Forskningsrådet för Arbetsliv och Socialvetenskap (FAS) under perioden 2003–2005.

tärstika och det som är slående är att dessa bestått över tid, exempelvis den fysiska utformningen av spartansk inredning och boende i sovsalar. Det finns också strikta ordningsregler och tydliga kontrollmekanismer. Härbärgena är främst avsedda för män, vilket också går i linje med härbärgenas historik av att tillhandahålla tillfällig logi till bland annat manliga tillfällighetsarbetare. Härbärgen för kvinnor eller par är mer ovanligt. På de härbärgen i studien som även tar emot kvinnor finns det en tydlig rumslig uppdelning mellan män och kvinnor.³

Tabell 1. Översikt av natthärbärgena i studien (år 2004).

	Stockholm	Malmö	Eskilstuna	Kristianstad
Verksamhet	<i>Frälsningsarméns natthärbärke</i>	<i>Stadsmissionens nattjour</i>	<i>Fors församlings natthärbärke</i>	<i>Trefaldighetskyrkans härbärke</i>
Antal platser	24 (enbart män)	24 (18 män/6 kv)	10 (8 män/2 kv)	12 (män eller kv)
Lokalisering	Närförort (Midsommarkransen)	Centralt	Centralt	5 km utanför centrum
Personal	Anställda/17 samt 2–3 frivilliga	Anställda/9	Anställda/3 samt 20-tal frivilliga	Anställda/2 samt 20-tal frivilliga
Sovsal/ Enkelrum	9 bäddar/rum	4 bäddar/rum	2 bäddar/rum (moduler)	4 bäddar/rum
Öppettider	Alla dagar året runt, 16.00–10.00	Alla dagar året runt 21.15–07.00	September – maj 19.00–07.30	September – maj 19.00–07.30
Målgruppens karaktäristika beskrivs som:	De mest illa dära (missbruk, psykisk sjukdom samt kriminalitet)	De mest utsatta (missbruk, psykisk sjukdom samt kriminalitet)	Missbrukare och ”dubbeldiagnoser”	De sämst ställda (missbruk, psykisk sjukdom samt kriminalitet)
Övrig verksamhet	Kläder, hjälp att kontakta socialtjänsten.	Kafé, second hand butik, öppen verksamhet, Stadsmissionshälsan	Samarbete med diakoni	Kafé samt second hand butik

³ På härbärgen som riktar sig mot hemlösa kvinnor ges den fysiska miljön en annan betydelse, dessa institutioner har inte sovsalar men en mer ”hemlik” inredning (jfr Thörn 2004:135f., Strömberg 1998).

Det empiriska materialet består av intervjuer med föreståndarna för natthärbärgena, en gruppintervju med representanter för olika härbärgen i Stockholm samt dokumentation och verksamhetsberättelser för de fyra natthärbärgena.⁴

Härbärgets hybrida karaktär – en historisk utgångspunkt

Benämningar på övernattningsställen för hemlösa har historiskt förändrats över tid: asyler, upptagningshärbärgen, natthärbärgen och ungarshotell (jfr Cresswell 2001). Idag är gränserna vaga mot boendeformer som benämns jour-, akut- eller korttidsboende.⁵

Enligt Svenska Akademiens ordbok har härbärgssystemet gamla anor och knöts ursprungligen inte till hemlösa. Snarare kan det liknas vid ett vandrarhem som gav sovplats åt en rörlig befolkning (jfr Wagner 2005). Befolkningsstillväxt och inflyttning till städerna på 1800-talet innebar en tilltagande bostadsbrist och ökade sociala problem. Tillfälliga logiinrättningar började därför anordnas för husvilla, arbetslösa och tillfällighetsarbetare. I samband med tillkomsten av 1885 års lösdriverilagstiftning föreslogs att fattigvårdsnämnden borde öppna härbärgen för dem som tillbringade natten på allmänna platser. De hemlösa skulle således i första hand behandlas av fattigvården och inte längre enligt lösdriverilagstiftningen. Det var inte längre lika självklart som tidigare att fattiga och hemlösa människor skulle ses som ett polisiärt

⁴ Intervjuerna med härbärgesföreståndarna genomfördes under perioden juni till och med september 2004. Material från intervjuer med samma personer och som genomförts i samband med projektet Bostadslöshetspolitik i retorik och praktik – en studie av lokala välfärdsmodeller under hösten 2003 har också använts som empiriskt underlag för denna studie, samt (25) intervjuer med kommunala tjänstemän med ansvar för bostadslöshetsfrågor och politiker i respektive kommunfullmäktige. Samtliga intervjuer har skrivits ut i sin helhet. De har tagit mellan en och två timmar att genomföra. De intervjuade har godkänt sin medverkan, men inte tagit del av intervjuutskriften. När citat framkommer i texten används HBF (Härbärgesföreståndare) samt en efterföljande siffra för att ange vilken intervju det är fråga om. Vid analysen av intervjuutskrifterna har dessa lästs igenom och analyserats av de medverkande forskarna i studien. Resultaten av denna första bearbetning har sedan diskuterats vid gemensamma analystillfällen där materialet återigen har analyserats. De tolkningar som de olika forskarna i projektet har gjort har därefter sammanställts till en gemensam analys. Fördelen med detta förfaringssätt är att de gemensamma mönster som framkommer av materialet tydliggörs. Ett problem med detta arbetssätt är att sidospår eller mindre tydliga mönster tenderar att döljas av de mer robusta resultat som framträder. Respektive härbärke har besökts vid två tillfällen. Tidigare utkast av artikeln har presenterats vid det Nordiska forskarnätverket för bostadslöshetsforskning i Oslo (22–24 oktober 2004) samt vid forskningsseminarium i Växjö (1 juni 2005).

⁵ Även i USA finns många benämningar på tillfälliga boenden av härbärgestyp. SRO, single-room occupancy hotel, är en vanlig benämning för en typ av hotellboende som den enskilde kan hyra en vecka i taget i de så kallade Skid rows i storstäderna (d'Eramo 2004:214). Skid row (skid= broms, bromsa, sladda; row=road) var ursprungligen en beteckning på timmerrännor och upplag där de säsongsanställda timmerhuggarna brukade övernatta. I dag används begreppet för de tillhåll och områden där den hemlösa populationen vistas och övernattar och för enklare logier (se t.ex. Bahr 1973, Barak 1991, d'Eramo 2004, Hoch & Slayton 1989).

eller fångvårdsproblem, utan istället som en fattigvårdsfråga (Lindhagen 1901, Thulin 1919/20, Ström-Billing 1991, Thörn 1997). Ofta startade härbärgen på privata initiativ, till exempel "Herberget för husvilla män vid David Bagares gata" i Stockholm (Lindhagen 1901, Sundberg 1911). Frivilliga organisationer – ofta med kristen grund – började dock tidigt bedriva härbärgen och har sedan dess förknippats med denna typ av verksamhet.

I Sverige finns det inte så många studier av härbärgssystemets uppkomst och funktioner, det har istället varit vanligare att gästerna blivit föremål för undersökningar och beskrivningar (t.ex. Inghe 1962, Hagelin 1977, Remaeus 1994, Beijer 1998, Halldin 2003, Socialstyrelsen 2004). Inom forskningen om hemlöshet i USA finns studier som behandlar härbärgesfrågan och som tar upp systemets uppkomst, funktioner och varför utformningen av härbärgena förändrats så lite över tid (Hopper 1987, 1990, Lipsky & Smith 1989, Desjarlais 1997). Enligt Hopper (1990) fungerade härbärgssystemet ursprungligen som en buffert för de cykliska förhållanden på arbetsmarknaden som den tidiga industrialismen skapade på 1800-talet. Hopper menar att härbärget kan betraktas som ett slags *hybridorganisation* eftersom det i praktiken fått hantera både motsägelsefulla och oförenliga krav. I de officiella målsättningarna har akutfunktionen betonats: hemlösa skall bo på härbärgena under kortare perioder för att sedan återgå till ett vanligt boende. Dessa institutioner har också fungerat som en tillfällig hjälp, men oftast har de fått utgöra den sista utposten för människor med sociala problem. Gästerna har inte haft någon annanstans att ta vägen då de sorterats ut både från bostadsmarknaden och från vården.

För att härbärgena skall fungera som akutinstitutioner med kortare boendetider, har komforten och möjligheterna till privatliv inskränkts. Men eftersom många gäster stannar kvar under långa perioder har den dåliga standarden och bristen på vård och rehabiliteringsambitioner ansetts leda till att gästerna blir "shelterized"⁶ (Hopper 1990, Gounis 1992, DeOllos 1997). Jim Baumohl (1996) menar att denna motsättning – att härbärgena är avsedda för akutboende men i realiteten fungerar som permanentboende – varit genomgående under hela 1900-talet. Förespråkarna för systemet menar att härbärgena minimerar antalet uteliggare och att det bör vara en rättighet för hemlösa att garanteras en härbärgesplats. Motståndarna framhåller, att härbärgena permanentar hemlösheten, sprider en "hemlöshetskultur" som gör att de boende blir oförmögna att klara sig i samhället (DeOllos 1997). Hela systemet kan till och med förhindra att mer kraftfulla åtgärder vidtas för att normalisera hemlösas situation.

Även om det finns skillnader mellan utvecklingen i USA och svenska förhållanden finns det också likheter, till exempel härbärgenas hybrida funktioner och ständiga

⁶ Se Marcus (2003) för en kritisk diskussion kring fenomenet "shelterized". Han menar bland annat att tillämpningen av metaforen "total institution" på härbärgen har hindrat forskare från att ta hänsyn till härbärgenas omgivning. Utifrån sina egna empiriska studier framgick det att det var väldigt få personer som kunde betraktas som avskärmade från "världen utanför" och de resurser som fanns till buds i omgivningen (Marcus 2003:140).

motsättningar i synen på härbärgen som en rättighet för hemlösa eller som ett system som permanentar eller "cementerar" ett problem (Svärd 1998).

Ingrid Sahlin (1996) pekar på fyra olika funktioner som det moderna härbärget fyller i förhållande till den kommunala socialtjänsten. Dess första funktion är att vara ett *väntrum*. Härbärget blir den plats på vilken klienten kan utredas och observeras innan det bedöms om han eller hon är lämplig att slussas vidare till den sekundära bostadsmarknaden, det vill säga den allt större bostadsmarknad där socialtjänsten hyr ut lägenheter i andra hand. För det andra fyller härbärget funktionen av att vara en *sanktion*, det vill säga att det kan användas som hot för att upprätthålla ordningen inom andra boendeformer. En tredje funktion är att *reglera efterfrågan* på bostäder. När klienter hänvisas till härbärgen istället för till andra mer attraktiva logiformer sjunker antalet personer som ansöker om hjälp till logi eftersom många behövande inte kan tänka sig att bo kollektivt. Härbärget fungerar också som *slutstation* för gäster som exkluderas från andra vård- och boendeformer. Blotta existensen av denna slutstation kan, enligt Sahlin, öka benägenheten inom andra delar av bostadsmarknaden och vården att exkludera hyresgäster/patienter då de inte behöver hamna på gatan (se även Busch-Geertsema & Sahlin kommande, Järvinen 1998).

Härbärget – kritiserat, avskaffat och åter i bruk

Exempel på kritik av härbärgen återfinns i studier och debatt under hela 1900-talet (Alfvén 1913, Tengdahl 1897, Inghe & Inghe 1970, Svärd 1998, Länsstyrelsen 2000:12). Framför allt under 1960- och 1970-talen växte det fram en omfattande kritik mot ungarshotell, härbärgen och andra institutioner (se t.ex. Ågren 2004). Denna kritik i kombination med att bostadsbristen höll på att hävas i Sverige genom det så kallade miljonprogrammet, ledde till en spridd uppfattning om att denna typ av institutioner borde ersättas med andra boendelösningar med högre standard och med större inslag av vård och rehabilitering. Ambitionen var att hemlösa skulle slussas ut i eget boende.⁷

Normaliserings- och närhetsprincipen är två principer som har varit rådande i utvecklingen av härbärgen och andra institutioner. Normaliseringsprincipen innebar att människor skulle bo i så normala boendeformer som möjligt. Närhetsprincipen har medfört att kommunerna har hämtat hem sina "egna" klienter för att erbjuda öppenvårdsinsatser istället för institutionsplaceringar. Även om inte systemet försvann helt utvecklades många av de gamla härbärgena i storstäderna under 1970-talet (Nordfeldt 1999).

Att en så kritiserad boendeform ändå återkommer som lösning är anmärkningsvärt. Det är också intressant att konstatera att systemet etableras i olika typer av kom-

⁷ I Stockholm lades exempelvis det kritiserade vårdhemmet Högalid ner och istället startades Skarpnäcksgården, Krinolin och Räcksta ålderdomshem och sjukhem. Vid den så kallade Krukisverksamheten utvecklades en egen modell för behandling och rehabilitering av hemlösa män. Vid "Krukis" bedrevs även forskning om hemlöshet (se vidare Isaksson, Norman & Svedberg 1978, Ågren, Beijer & Finne 2000, Börjeson 2004, 2005).

muner, inte bara i storstadsregionerna. Även om bostadslöshet framför allt är ett storstadsfenomen existerar den även i mindre kommuner som inte har brist på bostäder. Förekomsten av härbärgen har därigenom inte något direkt samband med en situation av bostadsbrist. Härbärgen har kommit att relateras till den ”sekundära bostadsmarknaden” (Sahlin 1996) som består av olika boendeformer som administreras och förmedlas av den kommunala socialtjänsten och som vuxit kraftigt i kommunerna sedan slutet av 1980-talet, vid sidan av den ordinarie bostadsmarknaden. En vanlig organisering av kommunernas sekundära bostadsmarknad är att arbeta utifrån en hierarkiskt uppbyggd ”trappstegsmodell”. Denna bygger på föreställningen att hemlösa personer skall kvalificera sig till närmast högre boendenivå genom att ”lära sig att bo” och där slutmålet är att ”klara eget boende” och därmed kvalificera sig till ett första handskontrakt på den ordinarie bostadsmarknaden (Sahlin 1998, Sahlin 2007, Knu-tagård 2006, Socialstyrelsen 2006a). Härbärgesboende är första steget i denna ”trappa”. Praktiken visar dock att många ”fastnar” i boendetrappan och inte kommer vidare samt att det finns ett inbyggt sanktionssystem vid upplevda regelbrott.

Tendensen pekar därmed åt att det har skett en ”reinstitutionalisering” av dem som betraktas som hemlösa, där det inte längre handlar om bostäder för alla, utan snarare om att skapa särskilda boenden för särskilda grupper av människor. Själva avinstitutionaliseringen kan också ifrågasättas och kan snarare ses som ett tillfälligt brott i den historiska interneringstrend som varit gällande för olika grupper i det svenska samhället under lång tid (Markström 2003:88, Wagner 2005:11, Edman 2004).

Härbärgen – frivilliga organisationers nisch

Under 1800-talet fanns såväl kommunala och privata härbärgen liksom härbärgen som drevs av frivilliga organisationer. De härbärgen som drivits under 1990-talet och framåt har främst startats av kristna frivilliga organisationer, även om det också finns exempel på kommunala härbärgen. Det var dock framför allt inom de frivilliga organisationerna som traditionen och handlingsberedskapen fanns för att starta nya härbärgen, vilket också kan förklaras genom deras spårundenhet (jfr Olsson 2007).

Under 1800-talet och början av 1900-talet hade välgörenhetsorganisationer en viktig roll för den sociala välfärden. Gränserna mellan socknarnas och städernas fattigvård och välgörenhetsföreningarna var vaga och otydliga (Lundström 1995). I takt med att välfärdsstaten byggdes upp efter andra världskriget och ansvaret för medborgarnas sociala välfärd fördes över på staten, i förlängningen kommunerna, marginaliserades frivilliga organisationers roll inom det sociala fältet. Offentliga sektorns välfärd har emellertid aldrig varit allomfattande. Inom vissa ”nischer” inom den sociala omsorgen – riktat mot samhällets mest utslagna – har frivilliga organisationer fortsatt att ha en mer framträdande plats. Dessa nischer har framför allt gällt behandling för missbrukare samt att driva härbärgen och andra verksamheter riktade till hemlösa (Lundström 2004, Stenius 1999). Härbärgen har härigenom blivit en nisch som dessa organisationer har ”mutat in” och bibehållit samtidigt som man har utvecklat och utökat sina verksamheter som serviceleverantör till kommunerna. För vissa frivilliga organisationer har hemlösheten blivit något av en ”affärsidé” med soppök, härbär-

gen och egna boendetrappor (Olsson 2007). Ett exempel är Stadsmissionen i Malmö som har expanderat sin verksamhet genom att nu även driva ett natthärbärge i Kristianstad och en öppen hälsomottagning för hemlösa. Stadsmissionen kommer också att ta över driften av Piletorp – natthärbärget i Lund. Natthärbärget kan ses som en latent lösningsstrategi som ”vandrar” både som en historiskt återkommande lösning och som en geografiskt spridd verksamhet.⁸

Dessa verksamheter har i mångt och mycket drivits i skymundan av välfärdsstatens insatser. Under de senare decennierna har det skett en förändring när det gäller sociala frivilliga organisationers ställning och roll inom den sociala välfärden. Ungefär samtidigt med att en ”ny” hemlöshet uppmärksammades i Sverige under 1990-talet fick dessa organisationer en renässans och deras verksamheter fick en ny form av erkännande (Nordfeldt 1999, Järvinen 1993, 1995). Härbärgen förknippas därför även idag med de socialt inriktade frivilliga organisationerna och det är, som redan påpekats, framför allt dessa organisationer som driver härbärgen.

Som en möjlig förklaring till varför frivilliga organisationer har fortsatt att vara starka inom några områden, såsom missbrukarvård och verksamheter för hemlösa, men inte på andra områden som till exempel inom hälso- och sjukvård, lyfter Lundström (2004) fram betydelsen av historiska mönster – ”spårbundenhet” (se även t.ex. Ahrne & Papakostas 2002, Bengtsson 2006a). I enlighet med detta resonemang är den historiska traditionen att frivilliga organisationer startade härbärgen på 1800-talet en förklaring till att det fortfarande – eller återigen – är frivilliga organisationer som driver dem. Kompetensen och handlingsberedskapen har funnits kvar över tid i organisationerna.⁹

Hemlösheten åter på den politiska ”agendan” – ett policyfönster öppnas

Kingdon (1995) lanserar en *agenda-setting teori*, där han utkristalliserar tre flöden; politik-, policy- och problemflödet. *Politikflödet* består av politiska faktorer. Det handlar till exempel om opinionens attityder, valresultat, lobbyverksamhet eller regerings-skiftet som kan påverka en beslutsprocess, där en hög grad av konsensus möjliggör en förändring. *Policyflödet* består av olika lösningar eller idéer. *Problemflödet* innebär att olika aktörer formulerar problem genom att namnge, skuldbelägga eller formulera krav. Enligt Kingdon krävs en förändring i politik- eller problemflödet för att ett policyfönster skall kunna öppnas. Ett policyfönster kan öppnas om ett tillfälle uppstår där deltagarnas handlingsutrymme gör det möjligt att koppla ihop de tre flödena –

⁸ Jfr Magnusson (2002:77) om hur organisationer genom tendenser till *glupskhet* och *bläckfiskighet* expanderar och kopplas samman.

⁹ En tes som Stinchcombe (1986) för fram är att organisationer präglas av de förhållanden som rådde vid bildandet. Denna tes talar för att de olika organisationerna bibehåller sin särprägel genom sin livscykel.

eller som Kingdon uttrycker det ”a problem is recognised, a solution is available, the political climate makes the time right for change, and the constraints do not prohibit action” (Kingdon 1995:88).¹⁰

Förändringar i problemflödet under 1990-talet och senare i politikflödet ledde till att ett policyfönster öppnades inom hemlöshetssfären. Under slutet av 1980-talet och början av 1990-talet kom hemlösheten att ”återuppstå” som ett socialt problem i Sverige. Fler omständigheter samverkade vid denna tidpunkt. Under en ovanligt kall vinter år 1987 rapporterade såväl uppsökare vid socialtjänsten som de frivilliga organisationerna i Stockholm om ett ökat antal uteliggare. I Göteborg pågick en avveckling av de sociala hotellen under denna tid, vilket ansågs leda till att hemlösa tvingades sova ute (Löfstrand 2005). Rapporter kom från USA och Storbritannien om en ”ny” hemlöshet med fler yngre personer, fler kvinnor och fler med psykiska problem (Baumohl 1996, Hutson & Clapham 2000).¹¹ Företrädare för bland annat institutionen för socialmedicin vid Karolinska institutet publicerade i slutet av 1980-talet den uppmärksammade boken *Uteliggarna i välfärdssambället* (Stenberg, Svanström & Åhs 1989). De frivilliga organisationerna – speciellt Stockholms Stadsmission men även Frälsningsarmén – bidrog starkt till att öppna policyfönstret genom att gå ut med uppmärksammade annonskampanjer i början av 1990-talet där man larmade om en ökad hemlöshet och misär i Stockholm. Som ett slag i ansiktet fick läsaren möta rubriker som ”För en hemlös kvinna finns det alltid någonstans att sova... om hon betalar” och ”Hon var ensamstående med två barn. Nu är hon bara ensamstående” (Nordfeldt 1999:13, Thörn 2004). På så vis agerade företrädare för härbärgena som policyentreprenörer vars funktion är att: (i) lansera idéer så att de hamnar på den politiska dagordningen, (ii) mjuka upp systemet så att deras förslag kan möta en mottaglig publik när ett policyfönster öppnas och (iii) genom att förena de tre flödena när fönstret öppnas (Tiernan & Burke 2002:88).

En annan viktig aktör är medier. De reportage som tenderar att återkomma i medier behandlar för det första berättelser om frivilliga organisationers hjälparbete under de kallare månaderna. För det andra brukar medier belysa såväl nationella som lokala hemlöshetsräkningar.¹² Ett tredje återkommande tema på lokal nivå är nyttjandet av hotell för att placera hemlösa, där syftet är att visa de kostnader som hotellboende för med sig – trots att härbärgesplatser oftast har en högre dygnskostnad än hotell (Runquist 2003). Rapporteringen och porträtteringen av hemlöshet och av hemlösa

¹⁰ Styrkan med Kingdons *agenda-setting teori* är primärt begreppens funktion av att fungera som analytiska verktyg i analysen av det empiriska materialet. Begreppen kan te sig något abstrakta. Det finns inga flöden som vi kan observera med blotta ögat, ej heller några fönster, utan dessa metaforer har sin plats i den analytiska verktygslådan.

¹¹ Att nya grupper exkluderas från bostadsmarknaden har också uppmärksammats under 2000-talet. Vräkningshotade och hemlösa barnfamiljer är en sådan ”ny” grupp (Löfstrand 2005, SOU 2005:88, Andersson & Swärd 2007).

¹² Hemlöshetens omfattning har visualiserats genom att regeringen har initierat rikstäckande kartläggningar, vilka genomfördes av Socialstyrelsen år 1993, 1999 och 2005 (Socialstyrelsen 1994, 2000, 2006b).

i synnerhet har bidragit till att återföra hemlöshetsfrågorna på dagordningen (Svärd 2001, 2007). Nyhetsrapporteringen ger understöd åt vissa politikernas initiativ i kommunfullmäktige – exempelvis via motioner och så kallade enkla frågor till ansvarigt kommunalråd – samtidigt som den leder till en acceptans bland den breda allmänheten. Det sker således en växelverkan mellan olika aktörer.

Värt att notera i detta sammanhang är att policyentreprenörerna verkar i ett mycket komplext sammanhang. Hur sammankopplingen av de olika flödena går till är en mycket mer komplicerad bild än vad som kan tecknas i denna artikel. Ett exempel är just tillkomsten av Kommittén för hemlösa. Under budgetförhandlingarna 1998 var det miljöpartiet som spelade en central roll för att trycka på att det skulle tillsättas en parlamentarisk kommitté för att belysa problemet och komma med ”innovativa” förslag till lösning. Det fanns en ömsesidig påverkan mellan mediernas rapportering om hemlöshetsproblematiken och det hårbärgestänkande som politikerna föreslog. Trots att miljöpartiet hade en relativt liten parlamentarisk bas kom policyentreprenörernas påtryckningar att få stor betydelse (SOU 2000:14:46–50 samt muntlig kommunikation med sekreteraren för Kommittén för hemlösa, juli 2007).

Hemlöshetsproblematiken omvandlades under 1990-talet från att vara ett bostadspolitiskt problem till att bli ett socialpolitiskt problem, bland annat genom att bostadsdepartementet avvecklades och Socialstyrelsen fick en alltmer dominerande roll som aktör inom hemlöshetsfältet (Sahlin 1999, Nordfeldt 1999). Detta var en del av det ”systemskifte” och nedmontering av den sociala bostadspolitiken som skedde under 1990-talet (Sahlin 2000, 2006), även om statsvetaren Bo Bengtsson (2006b) för sin del hävdar att vissa av dessa åtgärder hade en mer symbolisk betydelse. Bostadsföretagens uthyrnings- och vräkningspolicy har skärpts från början av 1990-talet och framåt (Sahlin 1996, 2000, Flyghed 2000, Löfstrand 2005). En förändring när det gäller hyresvärdarnas bedömning av nya hyresgäster var att man i större utsträckning inhämtar uppgifter genom kreditupplysning, från arbetsgivare samt referenser från tidigare hyresvärdar (Flyghed 1994). Förutom betalningsförmåga eller ”betalningsvilja” krävs av hyresgästen en ”boendeförmåga”. Ingrid Sahlin (1998) har tydligt visat hur bilden av klienten som ”inte kan klara eget boende” konstruerades och hur fastighetsägarna bedriver en gränskontrollerande verksamhet.

Under första delen av 1990-talet skedde också en dramatisk ökning av antalet verkställda vräkningar. Sedan mitten av 1990-talet har det sjunkit något igen men siffrorna ligger konstant högre än vid tidpunkten före 1990 (Flyghed & Stenberg 1993, Flyghed 1995). Forskare som studerat vräkningar har konstaterat att det på grund av hyresvärdarnas skärpta krav blivit svårare att komma tillbaka till hyresmarknaden efter en vräkning. I de uppföljande studier man genomfört på personer som blivit vräkta har det också visat sig att det många gånger varit svårt att lokalisera dessa (Nilsson & Flyghed 2004).

Uppmärksamheten kring en ”ny” hemlöshet i slutet av 1980- och början 1990-talet bidrog också till ett ökat intresse bland forskare. Det medförde också att forskningen breddades. Börjeson (2007) konstaterar att den tidigare forskningen om hem-

löshet i huvudsak vuxit fram inom och präglats av en socialmedicinsk tradition,¹³ men kom under 1990-talet att kompletteras av en forskning som också rymde ett bredare samhällsvetenskapligt perspektiv. Det innebar bland annat att forskningen kom att problematisera synen på hemlöshet som ett socialt problem med i huvudsak individuella orsaker, för att istället lyfta fram olika samhälleliga förhållandens betydelse (som exempelvis bostadsmarknadens funktionssätt). På detta sätt kan även forskare ha bidragit till att öppna policyfönstret och åter föra upp hemlöshetsproblematiken på den politiska dagordningen.

Reproducerande mekanismer

I de fyra undersökningskommunerna har härbärgen återkommit som lösningsstrategi på hemlöshetsproblematiken, framför allt sedan 1990-talet. Med utgångspunkt i Kingdons (1995) teoretiska modell kan ett antal mekanismer identifieras i fallstudiekommunerna. För det första (a) har hemlöshetsproblemet uppmärksamrats, det vill säga ett *policyfönster* har öppnats. Vissa av dessa aktörer har (b) latent idéer om hur problemet kan lösas. Det har också funnits tillgång till (c) aktörer som varit villiga att ta sig an uppgiften och som ser härbärgen som (d) en relevant lösning på hemlöshetsproblematiken. Detta resonemang förklarar återkomsten av härbärgen i den lokala kontexten vid en särskild tidpunkt, eftersom öppnandet av policyfönstret möjliggör att härbärgen kan aktiveras som en latent lösning vid just denna tidpunkt.

De intervjuade företrädarna för härbärgena i Malmö och Stockholm menar även att inflyttningen till kommunerna har lett till ett ökat behov av härbärgesplatser. Det finns till exempel en föreställning om att missbrukare söker sig till storstäderna för att de vet att det finns insatser som de kan nyttja. Denna föreställning är dock inte oemotsagd, utan vissa av de intervjuade menar att det inte är den så kallade tak-över-huvudet-garantin¹⁴ som lockar till Stockholm, utan helt andra faktorer. Men förutsättningen för härbärgets återkomst är att det måste till en förändring i något av flödena och att det finns policyentreprenörer som kan koppla ihop dem då ett policyfönster öppnas.

HBF 1: Vi uppfattade i vår församling i huvudsak, men också grannförsamlingen att fler och fler bostadslösa eller hemlösa kom till oss. De bad om pengar, de bad om bidrag, de bad om olika former av hjälp. Att vi skulle trycka på kommunen och hjälpa dem att få någonting på olika sätt. Och det blev fler och fler och en del enträgna och då tog vi kontakt med kommunen och sa att vi ser det här. Och menade att kan, har ni

¹³ Under 1970-talet publicerades dock forskning med en bredare socialvetenskaplig ansats som byggde på studier genomförda vid Kruksiverksamheten i Stockholm se exempelvis Grosin & Norman (1974), Isaksson, Norman & Svedberg (1978).

¹⁴ Tak-över-huvudet-garantin i Stockholm infördes 1999 och innebär att den som söker akut nattlogi före kl. 24 är garanterad en härbärgesplats. Kritiker har dock hävdade att den i sig inte är någon innovativ lösning, eftersom socialtjänsten har det yttersta ansvaret genom socialtjänstlagen där det i 2 kap. 2 § framgår att ”Kommunen har det yttersta ansvaret för att de som vistas i kommunen får det stöd och den hjälp som de behöver”.

resurser och hjälpa dom vi möter, eller kan vi göra något tillsammans? Och vi funderade då på att göra någon form av enkelt härbärke med några få platser.

När väl problemet har förts upp på dagordningen är det en förutsättning att det finns aktörer som kan ta sig an problemet. Vår studie har visat att dessa aktörer utgörs av olika frivilliga organisationer med en sedan tidigare upparbetad handlingsberedskap och med vissa interna resurser i form av lokaler och tillgång till ideell arbetskraft som gör det möjligt att snabbt mobilisera mot ett bestämt mål (jfr Olsson 2007). Organisationernas traditioner har medfört att de har tillgång till latenta lösningar som kan initieras i lägen när problemen tolkas som akuta. Upplevda krissituationer skapar nya rum för initieringen av nya verksamheter. Mediebevakningen av hemlöshetsproblematiken underbygger också denna utveckling, särskilt inför julfirande. Reportagen lyfter då ofta fram berättelser om frivilligorganisationers hjälpinsatser för att "rädda" människor från kylan. Det är således ingen tillfällighet att regeringen tillsatte en parlamentarisk hemlöshetskommitté strax innan julhelgen 1998 och vars uppdrag bland annat var att initiera "innovativa" åtgärder för att förbättra situationen för hemlösa (SOU 2000:14, 2001:95). Härbärgena har ofta tillkommit efter att andra insatser har genomförts. Soppköket har haft en sådan funktion. I och med att människor besöker soppköken kan organisationerna lyfta fram behovet av att göra någonting mer (se även Johnsen, Cloke & May 2005).

HBF 6: Den idén tror jag mer kom fram genom att soppköket visade på att det fanns bostadslösa, uteliggare. Då kom det ganska naturligt att de också måste ha en tillflykt. Då började mina chefer i församlingen att undersöka härbärgesalternativet. Och åkte upp till Gävle för att se hur verksamheten fungerade där. Gävle är ju lika stort som Eskilstuna så man ville ha en jämförbar stad.

I krislägen anses det inte finnas tid att vänta in nybyggnation eller andra lösningar, utan lokaler öppnas där madrasser läggs ut i stora sovsalar. Från detta blir övergången lättare till att även motivera ett mer permanent behov av husrum.

Avslutningsvis måste de insatser som görs ha en bred acceptans bland allmänheten. I samband med hemlöshetsproblematiken innebär det bland annat att hotellboenden kritiserar. Även om hotellboenden kan anses vara mindre tillfredsställande av flera skäl – till exempel att de boende måste komma och gå vid vissa tidpunkter, att de inte har någonstans att förvara sina privata tillhörigheter, att matlagningsmöjligheterna är begränsade och att det innebär en otrygg och utsatt situation speciellt för barn som bor på detta sätt (Runquist 2003, Nordfeldt 2007, Susser 1996:418) – så är det även en fråga om vad som kan anses som allmänt acceptabelt.¹⁵ "Hotell" förknippas ofta med semester och som ett boende med hög standard. Kritiken mot hotellboende har

¹⁵ Undantaget är hemlösa barnfamiljer, som uppmärksammats under de senaste åren (Andersson & Swärd 2007). Hemlösa barnfamiljer betraktas ofta som mer tillfälligt och oförskyllt hemlösa (Lofstrand 2005).

varit omfattande i Lund och särskilt utpräglat i Malmö, främst med fokus på ökade hotellkostnader. Härbärgen däremot är en plats som av tradition förknippas med misär och hemlösa människor. Det är en plats som är till för hemlösa. På härbärgen kan hemlösa komma in i värmen och bort från gatan, smutsen och kylan. Härbärgen blir ett slags ”nödvändigt ont” för de hemlösa som kategoriseras som de som ”inte kan klara eget boende” (jfr Sahlin 1998, Cresswell 2001). Placeringen av härbärgen blir också viktig och förläggs ibland i utdömda lokaler i mindre attraktiva bostadsområden.

HBF 2: Nej, där finns, det har vi sluppit helt (grannkonflikter) eftersom det ligger ett växthus runt omkring, där det är verksamhet och några fabriker längre bort. Det är säkert fyra, femhundrameter till närmsta boende, villaboende. Så där har aldrig varit några bekymmer med det. Det ligger helt för sig själv.

Om organisationerna inte tar hänsyn till omgivningens krav kan det få konsekvenser:

HBF 6: Man sökte även pengar från olika fonder och en stiftelse som var villig att ställa upp med ett visst kapital. Men det drogs tillbaks när stiftelsen fick vetskap om att härbärgen skulle ligga i det här huset. Det tyckte dom var olämpligt att det skulle ligga så här nära staden och centrum, vid ån. Så dom tog tillbaks sina pengar.

Sammanfattningsvis innebär en lång tradition och en stark koppling mellan hemlösa och härbärgen att det finns en allmän acceptans för denna latenta lösning samtidigt som det är en lösning som också ständigt kritiseras från till exempel politiker, tjänstemän inom socialtjänsten eller från härbärgesföreståndare.

Hur motiveras härbärgen på 2000-talet?

För att en lösningsstrategi skall få spridning krävs att det är en lösning som kan accepteras som rimlig och adekvat för ett problem, såväl på en politisk nivå som av allmänheten. För att idéer skall spridas räcker det inte med att kunskapen basuneras ut, utan det måste finnas aktörer som är villiga att ta emot transporten och omvandla och införliva den i den egna organisationen (Johnson 2003:26). En central fråga för att förstå härbärgets återkomst som lösningsstrategi i kommunerna är därför utifrån vilka motiv som härbärgen etableras och drivs på 2000-talet. Frågan ställdes i intervjuerna med härbärgesföreståndarna. Med motiv avses här de utsagor som intervjupersonerna har lagt fram och som är en del av den vokabulär som kommer till uttryck (Mills 1940). C. Wright Mills skriver att dessa motivvokabulärer har sitt ursprung i situationer där människan befinner sig i snarare än inom människan själv (1940:906). I analysen av härbärgesföreståndarnas svar framträder tre olika, men sammanlänkade, förklaringsnivåer för hur behovet av härbärgeslösningar motiveras. I den fortsatta framställningen utvecklas dessa förklaringsnivåer där härbärgesföreståndarnas svar tematiserats i enlighet med dessa.

För det första framträder olika former av *klientrelaterade förklaringar* vilket är främst förekommande i de mindre kommunerna. För det andra *organisationsorienterade förklaringar* det vill säga hur nedskärningar och andra organisationsförändringar inom olika hjälpsystem medför att härbärgena får ta över ansvaret för andra verksamheters misslyckanden. Slutligen ges en tredje förklaring som berör *övergripande politiska förklaringar* relaterat till bostadspolitikens förändring och till ett förändrat samhällsklimat. Dessa förklaringar som härbärgesföreståndarna lägger fram avspeglar inte nödvändigtvis hur förhållandena i realiteten ser ut, men de legitimerar härbärgenas existens (Järvinen 2005:31, jfr Tilly 2006). Den gemensamma nämnaren för legitimerande förklaringar och för härbärgesföreståndarnas motivvokabulärer är att de används för att ursäkta eller rättfärdiga ett agerande i relation till andra människors ifrågasättande av denna handling (Scott & Lyman 1968, Buttny 1993, Jacobsson & Wästerfors 2003). Ibland kan ifrågasättandet föregripas, men ofta aktiveras motivvokabulärerna för att återskapa balansen i en social relation.

Klientrelaterade förklaringar

Ett ofta förekommande sätt att motivera härbärgen är att lyfta fram individernas (bristande) karaktärer och egenskaper. Sahlin (1996) och Löfstrand (2005) har tidigare pekat på detta fenomen som viktiga motiv för boendeformer inom kommunernas sekundära bostadsmarknad respektive särskilda boendesfär av olika typer av bostäder eller "boenden" som socialtjänsten tillhandahåller. Gränser skapas mellan dem som "kan bo" och de som "inte kan bo", vilken för den senare kategorin motiverar boendeformer i form av bland annat härbärgen. Att förklaringar uteslutande läggs på individnivå riskerar att institutionalisera föreställningar och "standardberättelser"¹⁶ om dem som "inte kan bo". Berättelserna riskerar att bli allomfattande beteckningar för personer som befinner sig i en situation av hemlöshet och döljer de oftast växelverkande strukturella och individuella grunderna till hemlöshet.

Två exempel på denna typ av berättelser när det gäller härbärgets gäster är för det första deras "oförmåga att ta emot hjälp". Denna förklaring anger att problemet med att vissa är hemlösa beror på att de har en bristande förmåga att ta emot myndigheternas hjälp. Det är inte alternativen som erbjuds som det är fel på, eller att ett mer adekvat alternativ för den enskilde individen saknas, utan det är specifikt den enskildes oförmåga som är förklaringen. Det andra exemplet har en liknande innebörd: "alla som vill kan få tak över huvudet". På samma sätt placeras förklaringen till hemlöshetsproblematiken på den enskilde individen, eftersom om han eller hon själv vill kan denne få tak över huvudet. Om klienten är hemlös beror detta på att vederbörande vill bo på gatan, i parken eller under en bro. Denna typ av berättelser återkommer som förklaringar i medier, bland socialarbetare, politiker och bland allmänheten etcetera.

¹⁶ Standardberättelserna grundar sig på en kategoriindelning av människor vilket leder till att olika gränsmekanismer mellan minst två kategorier aktiveras. För att bevaka och upprätthålla gränsen används berättelser om de som befinner sig på den andra sidan av denna gräns (Tilly 2002, 2006).

Dilemmat med berättelserna är att de utesluter andra typer av förklaringsmodeller som ger ett annat perspektiv på problemet.

I intervjuerna med företrädare för härbärgena kommer detta till uttryck på flera sätt. En härbärgesföreståndare uttrycker att ”det finns en grupp som har kombinerat psykisk sjukdom och missbruk som har en sådan stor oförmåga att klara livet i vårt samhälle, så att det motiverar att vi finns” (HBF 2). Det beskrivs också att det inte bara är det att målgruppen inte kan, utan det handlar även om att de inte vill. Detta belyser standardberättelsernas funktion, det vill säga att orsaker till problemen förläggs till en avgränsad aktör som anses vara självmotiverad och därmed skyldig att ta ansvar för sin egen situation. Om de bara hade velat ta emot hjälp hade det inte varit några problem, men problemet är individen och inte de boende- eller vårdalternativ som erbjuds.

HBF 8: En grupp vill vara i fred och leva sitt liv, de vill inte ha med socialtjänsten att göra, som önskar att det fanns någonstans som de kunde få bo så här utan att vi lägger oss i. Där vi tycker att det är knepigt med härbärgen och direktintag (dvs. att man kan köa utanför på kvällen för en sängplats, förf. kommentar), för vårt jobb är att hjälpa dem till bättre lösningar. Härbärgen innebär att man bevarar en kaotisk livsstil, det är knepigt. Och där är det inte så att det är brist på andra platser det är de själva som inte vill och att vi inte lyckas motivera.

Denna typ av berättelser handlar således om målgruppens karaktär. Vissa klienter anses inte passa in i etablerade boende- eller vårdformer och därför måste härbärget finnas. Härbärget blir så att säga lösningen för den restgrupp som välfärdssamhället inte kan inordna i andra institutioner (Hopper 1990). ”Vissa är för sjuka, både psykiskt och somatiskt. Vi kommer alltid att ha en restgrupp som man får ordna det till det bästa för till exempel härbärg med vissa dygnet runt boende” (HBF 2). Sammantaget beskriver härbärgesföreståndarna en grupp som är för sjuka för sjukhusen, för aggressiva för att placeras på hotell och alltför hotfulla för de kategoriboenden som erbjuds. Därför behövs härbärget som alternativ och i detta sammanhang blir ofta dess funktion att vara en slutstation.

En annan viktig aspekt i detta är målgruppens relation till det sociala välfärdssystemet. En dominerande uppfattning bland härbärgesrepresentanterna är att deras målgrupp inte vill ha kontakt med myndigheter. De beskrivs ha negativa erfarenheter av att ha blivit dåligt bemötta och fått avslag på sina ansökningar. Dessutom ställer myndigheterna krav på motprestationer där kraven anses vara för högt ställda. Därmed kan frivilliga organisationer möta målgruppen bättre, eftersom de inte styrs av socialtjänstlagen och kan välja att ha lägre krav på motprestationer än de kommunala alternativ som finns. En tendens är dock att frivilliga organisationer och därmed också härbärgena allt mer samverkar med olika kommunala myndigheter (Nordfeldt 1999, 2007). Detta innebär att det ställs större krav på att gästerna skall komma vidare i kommunernas ”boendetrappa” och att de skall ha kontakt med socialtjänsten och andra myndigheter. Detta leder till att även härbärgen som drivs av frivilliga or-

ganisationer kan anta karaktären av att vara socialtjänstens förlängda arm, vilket Löfstrand (2005:157–165) visar med exempel från härbärgat i Luleå (se även Hansen Löfstrand 2007:204).

Organisationsorienterade förklaringar

Förklaringar som grundar sig i förändringar inom organisationer tangerar de klientrelaterade förklaringarna såtillvida att härbärgena blir en plats som får hantera samhällets "restgrupper", de som beskrivs som svårplacerade, till exempel de som har en så kallad dubbeldiagnosproblematik. Ofta benämns härbärgen som "den sista utposten" eller som "en förvaringsplats". Dessa förklaringar baseras på företrädarnas upplevelser av att vårdlandskapet förändrats och en viktig del av det är nedskärningar inom missbrukarvården (SOU 2004:3). Härbärgat har därigenom blivit en ställföreträdande organisation för andra organisationers misslyckande.

Hopper (1990, 2003) diskuterar härbärgena som en hybridinstitution utifrån två motsatta funktioner. Dels har härbärgena funktionen och ambitionen att rehabilitera hemlösa män tillbaka till arbetsmarknaden och att fungera som ett tillfälligt boende för en reservarbetskraft. Dels har de funktionen av förvaringsplats för "hopplösa fall". En ökande arbetslöshet under depressionen i USA (1914–1915) innebar att det blev allt svårare att få jobb och många blev "institutionaliserade". Härbärgenas gäster förändrades från att vara "unemployed" till att bli "unemployable". Ambitionen var således ett tillfälligt "warehouse" för arbetskraft men det blev en "municipal disposal for waste men" (Hopper 2003:39). Härbärgat förvandlades från ett *väntrum* till en *slutstation* med Ingrid Sahlins terminologi (1996).

Härbärgesföreståndarna ser den egna verksamheten som ett nödvändigt ont. I intervjumaterialet framkommer åsikter om härbärgenas negativa konsekvenser i form av att upprätthålla ett problem där organisationerna både bevarar kaos men även måste hantera kaos. Detta blir givetvis problematiskt för härbärgena då de inte är anpassade efter de behov som vissa av deras gäster har, särskilt inte somatiska besvär. En av härbärgesföreståndarna berättar om hur de konkret drabbas av andra organisationers brister:

HBF 1: Det har väl hänt att både det som är psykiatriska akutmottagningen och somatiska akutmottagningen, att dom skickar över folk till oss på ett sätt som vi tycker är fullständigt orimligt, det som är deras uppdrag. Att plötsligt så sätter dom ut en man klockan 12 på natten i rullstol och kallar honom medicinskt färdigbehandlad, och har ingenstans att ta vägen, och så förväntar dom sig att vi ska ta hand om en rullstolsbunden person när vi har frivilligarbetare och vi har en trappa upp och vi har inga resurser, va.

Två andra föreståndare lyfter fram en liknande problematik:

HBF 7: Tidigare var det lättare att komma in på behandling och avgiftning och även på psykakuten. Idag måste socialsekreterare planera med en påtänd klient för att sjuk-

huset skall ta emot klienten. Värst av allt är sjukvård och psykiatri, så här illa har det aldrig varit i Stockholms historia. Det krävs oerhört mycket av en människa. Alla människor kan söka akut för allt möjligt men om man är missbrukare kan man inte söka akut. Så får det inte vara. Människor skrivs in och skrivs ut nästa dag.

HBF 8: Härbärgen utnyttjas ibland som sjukhem. Vi har haft klienter med så kallade MRSA-bakterier.¹⁷ Planeringshemmet sa nej, vi sa ja. En satt i rullstol och en som gick med rollator. Alla andra institutionen sade nej, sjukhemmen sa nej, inte på grund av att han var HIV-positiv men på grund av MRSA-bakterier. Då ställer härbärgen upp och det är helt absurt.

Förutom att de intervjuade upplever att olika vårdinstitutioner dumpar sina problem på härbärgen menar de även att det finns en inbyggd problematik i socialtjänstens arbete. I och med att olika vårdinstitutioner har begränsade resurser och att de ställer högre krav på patienterna, innebär det att det är lättare för socialkontorens tjänstemän att vända sig till härbärgena än att motivera och argumentera för att en psykiatrisk klinik eller sjukhus skall ta emot dem. Dessutom anser företrädarna att socialtjänsten har en högre arbetsbelastning idag med fler ärenden och mindre tid att aktivt arbeta med sina klienter.

En paradox i sammanhanget är att de personer som härbärgen inte kan hantera måste inordnas i nya organisationer. Härbärgen skapar därmed nya sociala problem som måste lösas med nya härbärgen. Den målgrupp som natthärbärgena säger sig hjälpa är de som de inte kan hjälpa. En föreståndare uttrycker det så här:

HBF 1: Och sen har vi det här dilemmat att ibland är det, det har hänt två personer under den här tiden som jag då har bedömt, detta är egentligen dom två personer som är dom allra mest behövande av alla för att få bo här, men vi kan inte ha dom. Dom är så störande på grund av psykisk sjukdom eller psykisk i kombination med missbruk, så att dom skapar en sådan stämning och dom skapar våld varenda gång dom är där ute (på natthärbärget, förf. kommentar).

Övergripande politiska förklaringar

En tredje förklaringsnivå förlägger problematiken på ett övergripande politiskt plan, det vill säga att den generella bostadspolitiken och socialpolitiken har förändrats. Vad som lyfts fram är den ökade bostadsbristen och hyresvärdarnas hårdare krav på sina hyresgäster, vilket är särskilt påtagligt i storstadskommunerna där bristen på hyresrätter är stor. Att hyresvärdarnas krav har skärpts från 1990-talet och framåt får stöd i forskning på området. De ökade kraven består i att hyresgäster kontrolleras tydligare när det gäller skulder, betalningsförmåga, arbete och tidigare boenderefrensor (SOU 2001:95, Löfstrand 2005, Thörn 2006).

¹⁷ MRSA eller multiresistenta stafylokocker leder till variga sårinfektioner. När det förekommer inom sjukhusmiljöer går det ofta under namnet "sjukhussjuka".

Enligt härbärgesrepresentanterna behövs därför härbärgen som en tillfällig insats under en akut situation. Hur många platser som behövs anses vara en bedömningsfråga, men att det i dagsläget snarare är aktuellt att öka än att minska antalet platser framkommer tydligt. Trots att härbärgena anses vara tillfälliga lösningar tenderar de att bli långtidsboenden (jfr Hopper 1990, 2003 se även Busch-Geertsema & Sahlin kommande), det vill säga en förskjutning från funktionen som väntrum till slutstation (Sahlin 1996).

Att det blir mer eller mindre permanenta lösningar för vissa människor medför att de individer som berörs hamnar i en situation av permanent tillfällighet (Isaksson & Svedberg 1989). Den permanenta tillfällighetens logik innebär även att det finns en tendens till att härbärgena upprätthåller hemlöshetsproblematiken.

HBF 7: Jag kan tänka mig att härbärgen cementerar en taskig bostadspolitik om man ser det i ett större perspektiv. Härbärgen tar bort effekterna av bostadsbristen i vissa regioner. När man har den här typen av lösningar så blir det inte samma situation med uteliggare som man ser i andra storstäder, till exempel i London. Även om det finns här och börjar bli mer och mer synligt så i och med härbärgena... Om man inte hade sådana här lösningar så kanske det skulle påskynda bostadspolitiska förändringar.

En aspekt av den övergripande politiken hänför intervjupersonerna till ett förändrat samhällsklimat. Detta medför att härbärgena behövs för att fånga upp de människor som stängs ute från andra områden. ”Ja, det är ju synen som har förändrats. Men det blir viktigt i den betydelsen att man inte ska frysa, att man inte ska vara hungrig. Där är ju människor som är lite rotlösa på ett positivt sätt, men de får ju inte heller plats nu för tiden” (HBF 3). Detta uttalande riktar uppmärksamheten mot att det är inte enbart de mest utsatta som inte ”får plats” i dagens samhälle, utan att det handlar om en mer generell trend att stänga ute det som uppfattas vara annorlunda och det som inte passar in.

HBF 3: Jag tycker att vi är mer intoleranta. Och det är kanske för att vi politiskt inte riktigt vågar ta i det. Det är inte så att alla har samma goda uppfostran och sedan får vi gilla läget. Alltså jag tror att man ska våga att sätta det avtrycket och säga det. Det kan jag längta efter, det är bara så. Nu är det så att vi ska inte ha de här stora mentalsjukhusen, de ska inte vara där och de har aldrig varit bra, det var fruktansvärt. Och sedan ska inte människor gå och behöva bli så desperata som de blir idag.

Ett ytterligare motiv som kan sorteras in i förändringar i samhällsklimatet är vad man brukar benämna NIMBY (Not In My Back Yard, se t.ex. Dear & Wolch 1987:21). Ett konkret hinder för att bygga nya eller starta upp boenden i befintliga lokaler är protester från kringboende som stoppar etableringen. I undersökningskommunerna finns ett flertal exempel på att förslag på att starta så kallade särskilda boenden har väckt storm bland personer boende i omgivningen.

Slutdiskussion

Jag stannade inte en natt till. Jag gillade inte stämningen där; stället hade, i brist på bättre sätt att uttrycka det, dålig karma – vakterna, ringaktningen, matköerna, hela den där fångelsementaliteten och att man måste vara på sin vakt, tänka på vad man sa och se upp för översittare. Jag bestämde mig för att jag lika gärna kunde pröva lyckan på gatorna. Men en och en halv dag i härbärgets bekräftade det jag hade anat när jag blev vittne till händelsen med ficktjuvarna på Bowery Mission. Att till och med allra längst ner på samhällsstegen är det bara pengar det handlar om. (Stringer 2000:39–40)

En slutsats som kan dras är att oberoende av de olika typer av förklaringar – klientrelaterade, organisationsorienterade, eller övergripande politiska förklaringar – som härbärgesföreståndarna ger ses natthärbärgets som en lösning. Natthärbärgets återkomst och expansion under 1990-talet kan beskrivas som en ”vandrande lösning” – ett fenomen som återkommer över tid och har en rumslig expansion. Användningen av natthärbärgen som en latent lösning ”vandrar” genom att man i olika kommuner inspireras av och härmar varandra när det gäller en speciell problematik. Lösningstrategierna vandrar på detta sätt under olika tidpunkter i historien och färdas från plats till plats. Även i detta sammanhang får dock härbärgets en hybrid karaktär eftersom lösningen tenderar att vandra samtidigt som den mer eller mindre kan ses som en ”evig” lösning i bemärkelsen att den inte försvinner helt utan att ”rotsystemet” finns kvar. Dess många funktioner bidrar till att reproducera natthärbärgets som lösning. Härbärgen behövs för de individer som behöver en tillfällig sovplats i en akut situation, för de som inte får plats på andra institutioner och för de som har varit hemlösa under en lång tid.

Denna vandrande lösning har sin bakgrund i ett flertal händelser i ”problemflödet”. Ett problem uppmärksammas vid ett visst tillfälle då ett policyfönster öppnas, det finns aktörer med en handlingsberedskap att ta sig an problemet och som besitter latent lösningstrategier som kan legitimeras genom omgivningens acceptans. Lösningarna är kopplade till standardberättelsens logik (Tilly 2002, 2006), det vill säga berättelser i form av ett slags myter som sprids och får en legitimerande karaktär (jfr Järvinen 2005). Logiken i det här fallet består av att hemlösa kan få hjälp om de vill; att de kan räddas in i värmen på härbärgets från kylan och smutsen på gatan. Denna lösning behöver inte vara bra men är av tradition legitim och accepterad av omgivningen. Om hemlösa ändå befinner sig i stadens parker, sover i trappuppgångar eller andra tillfälliga sovplatser beror det inte på att vissa samhällsstrukturer brister utan på en individuell ovilja eller oförmåga att ta emot hjälp.

Ett förändrat problemflöde (Kingdon 1995) som studien pekar på som en grund till att härbärgen började återkomma i början av 1990-talet var att hemlösa människor hade börjat synas i städerna och de frivilliga organisationerna upplevde en tilltagande efterfrågan på deras utbud av tjänster. Organisationerna upplevde också att problemet inte i tillräckligt hög grad beaktades av politiker och sociala myndigheter.

De frivilliga organisationerna besatt en handlingsberedskap för att lösa problemet och lösningen blir att starta ett natthärbärge. Denna process kan ha föranletts av provisoriska och ad hoc-baserade lösningar, till exempel att placera ut madrasser och tätsängar i stora lokaler under kalla perioder då problemet har uppmärksamats.

Aktörer inom de frivilliga organisationerna agerar även som policyentreprenörer. De kan sägas arbeta med att koppla ihop olika problemflöden. Detta görs genom att uppmärksamma förändringar i problemflödet, exempelvis genom att initiera annonskampanjer. Samtidigt kan tillhandahållande av enkla och ”lämpliga” lösningar i form av exempelvis soppkök och härbärgen innebära att problemflödet motverkas och att därigenom övergripande politiska förändringar inte kommer till stånd på lokal nivå.

Kunskaper och erfarenheter inhämtas från andra kommuner eller organisationer som har en befintlig verksamhet. Det finns med andra ord bilder av vad det är för platser och rum som bör befolkas av kategorin hemlösa. När dessa utmanas och grupper av människor försöker skapa nya lösningar kan de stöta på patrull. Vi har sett exempel från Hemlösas förening i Malmö och andra kommunala projekt där ursprungliga idéer har omarbetats till lösningar som påminner om insatser som man alltid har gjort.

I artikeln har vi diskuterat de motsägelsefulla förhållanden och oförenliga krav som härbärgen under historien har haft – och fortfarande har – att hantera. Ursprungligen uppstod härbärgen för att lösa akuta bostadsproblem under industrialismen och det militära logementets billiga sovsalar var förebilden. De användes ofta av tillfällighetsarbetare eller människor med oregelbundna inkomster som behövde billiga boendeformer. När dessa grupper sögs upp av den ordinarie bostadsmarknaden fick härbärgena ta hand om människor med större sociala problem, som ofta behövde socialt stöd utöver vad de enkla och billiga logementen kunde erbjuda.

I motiven till härbärgen på individ-, organisations-, respektive strukturell nivå framträder härbärgenas hybrida och motstridiga funktioner. På en individnivå poängteras behovet av ett akut boende för en ”restgrupp” som inte har förmåga att bo på något annat sätt. På detta sätt blir härbärgena ”den sista utposten” (Emerson 1981) eller slutstationen för dessa personer (Sahlin 1996). Härbärgena beskrivs vidare som en ställföreträdande organisation för andra organisationers misslyckande. Då socialtjänsten inte har tillgodosett behoven behövs härbärgena som räddningsanstalter för att fånga upp utsatta grupper och med en ambition att slussa de vidare i den så kallade boendetrappan. Förändringar i missbrukarvården bidrar till att personer dumpas på härbärgena. I och med härbärgenas existens är det även lättare att skriva ut människor som färdigbehandlade i den psykiatriska eller den somatiskt vården, då man vet att det finns andra institutioner som kan ta hand om dem. Natthärbärget dokumenterar sjukdomar och de mediciner som deras gäster tar och riskerar att bli en ”sjukstuga” för hemlösa som inte tas om hand av samhällets övriga vårdinrättningar.

Natthärbärget som en hybridinstitution innebär dock att två helt olika logiker kolliderar. Den ena logiken bottenar i en individualpatologisk syn på människan medan den andra logiken tar sin utgångspunkt i strukturella faktorer (Hopper 1990:15). Utfallet blir dock detsamma: en grupp av samhällets mest utsatta individer, i behov av

vård- och stödinsatser, blir utestängda från välfärdssystemet.

En annan aspekt av detta är den permanenta tillfällighetens problematik. I och med att natthärbärgen ses som en tillfällig lösning på ett akut problem medför det att en rörelse skapas bland målgruppen. De får vandra runt bland olika boendeformer för att få tak över huvudet. Samtidigt beskrivs målgruppen som rotlös. Det kan dock tänkas att det är svårt att rota sig när individen ständigt måste flytta runt.

Två olika förklaringar framträder således för att förklara att natthärbärget blir en vandrande lösning såväl historiskt som geografiskt. I vår studie har det historiska perspektivet varit framträdande där lösningen ”vandrat” över tid snarare än genom en geografisk spridning. I samtliga kommuner framträder dock även denna geografiska vandring bland annat genom inlån av lösningar från andra kommuner, eller som i Kristianstad där en etablerad organisation från Malmö tar över driften av det lokala natthärbärget. Att natthärbärgen återkommer vid ett visst tillfälle kan förklaras med hjälp av öppnandet av ett policyfönster medan natthärbärget som återkommande lösning kan förklaras av dess hybrida karaktär. Tack vare att institutionsformen fyller en mängd funktioner upprätthålls behovet av institutionen samtidigt som avsaknaden av andra alternativ kvarstår.

En av de centrala komponenterna med härbärget som vandrande lösning är omgivningens acceptans. Natthärbärgena kan med svårighet visa upp någon form av effektivitet vad gäller att slussa målgruppen från natthärbärget till egna lägenhetskontrakt. Därmed blir det än viktigare att stämma av omgivningens syn på problematiken och genom att institutionalisera förekommande myter upprätthålla verksamhetens legitimitet genom att fånga upp människor från gatan och ge dem en sovplats, mat och rena kläder.

Referenser

- Ahrne, Göran & Apostolis Papakostas (2002) *Organisationer, samhälle och globalisering*. Lund: Studentlitteratur.
- Alfvén, Andrew (1913) ”Ungkarlshotell och natthärbärgen i Stockholm. Några av huvudstadens förnämsta pästhärdar”. *Social Tidskrift*, (3): 97–126.
- Andersson, Gunvor & Hans Swärd (2007) *Barn utan hem. Olika perspektiv*. Lund: Studentlitteratur.
- Bahr, Howard M. (1973) *Skid Row: An Introduction to Disaffiliation*. New York: Oxford University Press.
- Barak, Gregg (1991) *Gimme Shelter: A Social History of Homelessness in America*. New York: Praeger.
- Baumohl, Jim (red.) (1996) *Homelessness in America*. Phoenix: The Oryx Press.
- Beijer, Ulla (1998) *Hemlösa kvinnor i Stockholm*. FoU-rapport 1998:7. Stockholm: Resursförvaltningen för skola och socialtjänst, Stockholms stad.
- Bengtsson, Bo (2006a) ”Varför så olika? Om en nordisk gåta och hur den kan lösas”. I: Bengtsson, Bo (red.) Erling Annaniassen, Lotte Jensen, Hannu Ruonavaara & Jón Rúnar Sveinsson. *Varför så olika? Nordisk bostadspolitik i jämförande historiskt ljus*. Malmö: Égalité.

- Bengtsson, Bo (2006b) "Sverige – kommunal allmännyttan och korporativa särintressen". I: Bengtsson, Bo (red.) Erling Annaniassen, Lotte Jensen, Hannu Ruonavaara & Jón Rúnar Sveinsson. *Varför så olika? Nordisk bostadspolitik i jämförande historiskt ljus*. Malmö: Égalité.
- Busch-Geertsema Volker & Ingrid Sahlin (kommande) "The Role of Hostels and Temporary Accommodation". *FEANTSA Publications*. Bryssel: FEANTSA.
- Buttny, Richard (1993) *Social Accountability in Communication*. London: SAGE Publications.
- Börjeson, Martin (2004) "Vi vet inte vilka metoder vi skall använda". – Om relationen mellan kunskap och praktik i Stockholms kommuns sociala arbete med hemlöshetsfrågor 1965–2000. Sköndalsinstitutets arbetsrapportserie nr 33. Stockholm: Ersta Sköndal högskola.
- Börjeson, Martin (2005) "Vi vet inte vilka metoder vi ska använda" – om relationen mellan kunskap, praktik och politik när det gäller det sociala arbetet med hemlöshetsfrågor. Doktorsavhandling. Stockholm: Institutionen för socialt arbete, Socialhögskolan, Stockholms universitet.
- Börjeson, Martin (2007) "Arvet efter Gunnar Inghe. Den socialmedicinska traditionens betydelse för kunskapsuppbyggnaden om hemlöshet". I: Löfstrand Hansen, Cecilia & Marie Nordfeldt (red.) *Bostadslös! Lokal politik och praktik*. Malmö: Gleerups.
- Cresswell, Tim (2001) *The Tramp in America*. London: Reaktion Books LTD.
- Dear, Michael J. & Jennifer R. Wolch (1987) *Landscapes of Despair. From deinstitutionalization to homelessness*. Princeton: Princeton University Press.
- DeOllos, Ione (1997) *On Becoming Homeless: The Shelterization Process for Homeless Families*. Lanham: University Press of America.
- d'Eramo, Marco (2004) *Slakthuset och skyskrapan*. Lund: Arkiv förlag.
- Desjarlais, Robert (1997) *Shelter Blues: Sanity and Selfhood Among the Homeless*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Edman, Johan (2004) *Torken. Tvångsvården av alkoholmissbrukare i Sverige 1940–1981*. Doktorsavhandling. Acta Universitatis Stockholmiensis. Stockholm Studies in History 70. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Emerson, Robert M. (1981) "On Last Resort". *The American Journal of Sociology*, 87 (1): 1–22.
- Flyghed, Janne (1994) *Värden, kronofogden, socialtjänsten och de vräktta*. Stencil. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Flyghed, Janne (1995) "Vräkt till hemlöshet? Vräkningar i Sverige 1982–1994". *Sociologisk tidskrift*, 2 (2): 99–116.
- Flyghed, Janne (2000) "Vräkning – orsak eller verkan? En studie av marginellt boende". I: Runquist, Weddig & Hans Swärd (red.) *Hemlöshet – en antologi om olika perspektiv och förklaringsmodeller*. Stockholm: Carlsson Bokförlag.
- Flyghed, Janne & Sten-Åke Stenberg (1993) *Vräkt i laga ordning*. Stockholm: Konsumentverket.
- Goffman, Erving (1991) *Asylums. Essays on the social situation of mental patients and*

- other inmates*. London: Penguin Books.
- Gounis, Kostas (1992) "The Manufacture of Dependency. Shelterization Revisited". *New England Journal of Public Policy*, 8 (1): 685–693.
- Grosin, Lennart & Johan Norman (1974) *Att leva på samhällets botten: rapport om de yngre männens livssituation*. Lund: Studentlitteratur.
- Hagelin, Lars Anders (1977) "Fyllegubbar på två ungarshotell". *Fataburen*, 75–87.
- Halldin, Jan (2003) *Hemlösas ohälsa ur ett socialmedicinskt perspektiv*. Stockholm: Socialmedicin, Stockholms läns landsting.
- Hansen Löfstrand, Cecilia (2007) "Det är ju ofta drogen som är största boven". Missbruksvård som åtgärd mot hemlöshet". I: Löfstrand Hansen, Cecilia & Marie Nordfeldt (red.) *Bostadslös! Lokal politik och praktik*. Malmö: Gleerups.
- Hoch, Charles & Robert A. Slayton (1989) *New Homeless and Old. Community and the Skid Row Hotel*. Philadelphia: Temple University Press.
- Hopper Kim (1987) *A Bed for the Night: Homeless Men in New York City, Past and Present*. Opublicerad doktorsavhandling vid Columbia University, New York.
- Hopper, Kim (1990) "Public Shelter as "a Hybrid Institution": Homeless men in Historical Perspective". *Journal of Social Issues*, 46 (4): 13–29.
- Hopper, Kim (2003) *Reckoning with Homelessness*. London: Cornell University Press.
- Hutson, Susan & David Clapham (2000) *Homelessness. Public Policies and Private Troubles*. London: Continuum.
- Hydén, Lars-Christer (1995) "Det sociala misslyckandet som berättelse. Att återställa den moraliska ordningen". *Socialvetenskaplig tidskrift*, (3): 194–207.
- Inghe, Gunnar (1962) *Klientelet på ungarshotellen*. Socialmedicinsk undersökning utförd av professor Gunnar Inghe på uppdrag av socialvårdens planeringskommitté, Stockholm. Stencil.
- Inghe Gunnar & Maj-Britt Inghe (1970, original 1967) *Den ofärdiga välfärden*. Stockholm: Tidens förlag/Folksam.
- Isaksson, Kerstin, Johan Norman & Lars Svedberg (1978) *Överlevnadsstrategier bland hemlösa och socialt utslagna*. Stockholm: Tidens förlag.
- Isaksson, Kerstin & Lars Svedberg (1989) *Permanent tillfällighet – om arbete och socialbidragstagande i en klientgrupp*. Rapport i socialt arbete nr 44. Stockholm: Institutionen för socialt arbete. Stockholms universitet.
- Jacobsson, Katarina & David Wästerfors (2003) "På tal om mutor. Gästfrihet, tacksamhet och sedvänja som korruptionens motivvokabulärer". I: Emanuelsson Korsell, Lars (red.) *Förebyggande metoder mot ekobrott – en antologi*. Rapport 2003:10. Stockholm: Brottsförebyggande rådet (BRÅ).
- Johnsen, Sarah, Paul Cloke & Jon May (2005) "Transitory spaces of care: serving homeless people on the street". *Health & Place*, 11: 323–336.
- Johnson, Björn (2003) *Policyspridning som översättning*. Doktorsavhandling. Lund Political Studies 130. Lund: Statsvetenskapliga institutionen, Lunds universitet.
- Järvinen, Margaretha (1993) *De nye hjemløse. Kvinder, fattigdom og vold*. Holte: Forlaget SOCPOL.
- Järvinen, Margaretha (1995) "Om hemlösa kvinnor i Köpenhamn". *Socialvetenskaplig*

- tidskrift*, (2): 117–130.
- Järvinen, Margaretha (1998) *Det dårlige selskab. Misbrug, behandling, omsorg*. Holte: Forlaget SOCPOL.
- Järvinen, Margaretha (2005) "Interview i en interaktionistisk begrebsramme". I: Järvinen, Margaretha & Nanna Mik-Meyer (red.) *Kvalitative metoder i et interaktionistisk perspektiv. Interview, observationer og dokumenter*. Köpenhamn: Hans Reitzels Forlag.
- Kingdon, John W. (1995) *Agendas, Alternatives, and Public Policies*. 2nd ed. New York: Harper Collins College Publishers.
- Knutagård, Marcus (2006) "Hemlöshet". I: Denvall, Verner & Bo Vinnerljung (red.) *Nytta och fördärv – socialt arbete i kritisk belysning*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Lindhagen, Anna (1901) "Ett besök på Stockholms asyl för husvilla". *Social Tidskrift*, (2): 43–46.
- Lipsky, Michael & Steven Rathgeb Smith (1989) "When Social Problems Are Treated as Emergencies". *Social Service Review*, 63 (1989): 5–25.
- Lundström, Tommy (1995) "Staten och det frivilliga sociala arbetet i Sverige". I: Klausen, Kurt K. & Per Selle (red.) *Frivillig organisering i Norden*. Oslo: TANO.
- Lundström, Tommy (2004) *Teorier om frivilligt socialt arbete. En diskussion om forskningens läge och organisationernas framtid*. Sköndalsinstitutets skriftserie nr 22. Stockholm: Ersta Sköndal högskola.
- Länsstyrelsen 2000:12 *Hemlös i Malmö*. Länsstyrelsen i Skåne Län.
- Löfstrand, Cecilia (2005) *Hemlöshetens politik. Lokal policy och praktik*. Doktorsavhandling. Malmö: Égalité.
- Magnusson, Jan (2002) *Ny situation – Ny organisation. Gatutidningen Situation Stblm 1995–2000*. Doktorsavhandling. Lund Dissertation in Social Work nr 9. Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.
- Marcus, Anthony (2003) "Shelterization Revisited: Some Methodological Dangers of Institutional Studies of the Homeless". *Human Organization*, 62 (2): 134–142.
- Markström, Urban (2003) *Den svenska psykiatireformen: bland brukare, eldsjälar och byråkrater*. Doktorsavhandling. Umeå: Borea.
- Mills, C. Wright (1940) "Situational Actions and Vocabularies of Motive". *American Sociological Review*, 5 (6): 904–913.
- Nilsson, Anders & Janne Flyghed (2004) "Tryggare kan ingen vara? Vräkning av barnfamiljer: Förekomst, orsaker och konsekvenser". I: Batljan Ilija (red.) *Ekonomiskt utsatta barn*. Ds 2004:41. Stockholm: Socialdepartementet.
- Nordfeldt, Marie (1999) *Hemlöshet i välfärdsstaden. En studie av relationerna mellan socialtjänst och frivilliga organisationer i Stockholm och Göteborg*. Doktorsavhandling. Geografiska regionstudier nr 39. Uppsala: Kulturgeografiska institutionen, Uppsala universitet.
- Nordfeldt, Marie (2007) "Bostadslöshetsarbete i fyra kommuner – boendetrappor, koalitioner och mellanrum". I: Löfstrand Hansen, Cecilia & Marie Nordfeldt (red.) *Bostadslös! Lokal politik och praktik*. Malmö: Gleerups.
- Olsson, Lars-Erik (2007) "Kristna frivilliga organisationer och hemlöshet – relik el-

- ler nisch i det generella välfärdssystemet”. I: Löfstrand Hansen, Cecilia & Marie Nordfeldt (red.) *Bostadslös! Lokal politik och praktik*. Malmö: Gleerups.
- Remaeus, Annika. (1994) *De spärrade – en undersökning om hemlösa män*. FoU-rapport nr 1994:10. Stockholm: Stockholms socialtjänsts FoU-byrå.
- Runquist, Weddig (2003) ”Det stora illusionsnumret eller ‘sociala gäster’ på hotell”. I: Magnusson, Jan, Anna Meeuwisse & Hans Swärd (red.) *2002 års män och kvinnor. Medborgare rapporterar om hemlöshet*. Meddelanden från Socialhögskolan 2003:3. Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.
- Sahlin, Ingrid (1996) *På gränsen till bostad. Avvisning, utvisning, specialkontrakt*. Doktorsavhandling. Lund: Arkiv förlag.
- Sahlin, Ingrid (1998) ”Klara eget boende”. I: Denvall, Verner & Tord Jacobson (red.) *Vardagsbegrepp i socialt arbete. Ideologi, teori och praktik*. Stockholm: Norstedts Juridik.
- Sahlin, Ingrid (1999) ”Systemskifte på bottenvåningen: från bostad till ‘boende’”. I: Bengtsson, Bo & Eva Sandstedt (red.) *Systemskifte i bostadspolitiken?* Boinstitutets årsbok 1999.
- Sahlin, Ingrid (2000) ”Den sekundära bostadsmarknaden och dess betydelse för 1990-talets hemlöshet”. I: Runquist, Weddig & Hans Swärd (red.) *Hemlöshet – en antologi om olika perspektiv och förklaringsmodeller*. Stockholm: Carlsson Bokförlag.
- Sahlin, Ingrid (2006) ”Allmännyttans funktioner”. I: Berglund, Tomas & Hilda Lenartsson (red.) *Vardagslivets korrespondenser. Om arbete, boende och konsten att veta*. Forskningsrapport nr 138. Göteborg: Sociologiska institutionen, Göteborgs universitet.
- Sahlin, Ingrid (2007) ”Den sekundära bostadsmarknadens följder och förändring. En kvantitativ studie”. I: Löfstrand Hansen, Cecilia & Marie Nordfeldt (red.) *Bostadslös! Lokal politik och praktik*. Malmö: Gleerups.
- Scott, Marvin B. & Stanford M. Lyman (1968) ”Accounts”. *American Sociological Review*, 33 (1): 46–62.
- Socialstyrelsen (1994) *De bostadslösa situation i Sverige*. Socialstyrelsen följer upp och utvärderar 1994:15. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Socialstyrelsen (2000) *Hemlösa i Sverige 1999. Vilka är de och vilken hjälp får de?* Socialstyrelsen följer upp och utvärderar 2000:1. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Socialstyrelsen (2004) *Hemlösa män i Stockholm: en femårig uppföljning av 82 hemlösa män i Stockholm – de flesta med psykiska funktionshinder*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Socialstyrelsen (2006a) *Lokala hemlöshetsprojekt 2002–2005 – resultat, slutsatser och bedömningar*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Socialstyrelsen (2006b) *Hemlöshet i Sverige 2005. Omfattning och karaktär*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- SOU 1993:82 *Frivilligt socialt arbete. Kartläggning och kunskapsöversikt*. Rapport från Socialtjänstkommittén.
- SOU 2000:14 *Adressat okänd. Om hemlöshetens bakgrund, orsaker och dynamik*. Del-

- betänkande av Kommittén för hemlösa.
- SOU 2001:95 *Att motverka hemlöshet – en sammanhållen strategi för samhället*. Slutbetänkande från Kommittén för hemlösa.
- SOU 2004:3 *Tvång och förändring – Rättssäkerhet, vårdens innehåll och eftervård*. Betänkande från LVM-utredningen.
- SOU 2005:88 *Vräkning och hemlöshet – drabbar också barn*. Slutbetänkande av Utredningen om vräkning och hemlöshet bland barnfamiljer.
- Stark, Louisa R. (1994) "The Shelter as 'Total Institution'. An Organizational Barrier to Remediating Homelessness". *The American Behavioral Scientist*, 37 (4): 553–562.
- Stenberg, Leif, Leif Svanström & Stig Åhs (1989) *Uteliggarna i välfärdssamhället*. Stockholm: Tidens förlag/Folksam.
- Stenius, Kerstin (1999) *Privat och offentligt i svensk alkoholvård: arbetsfördelning, samverkan och styrning under 1900-talet*. Doktorsavhandling. Lund: Arkiv förlag.
- Stinchcombe, Arthur (1986) *Stratification and Organization. Studies in Rationality and Social Change*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Stringer, Lee (2000) *Vinter vid Grand Central. Historier från gatan*. Stockholm: Norstedts.
- Ström-Billing, Inger (1991) *Ungkarlshotell, Föreningen Söderhem, enskild filantropi och allmän socialvård 1900–1986*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Strömberg, Ann-Marie (1998) *.....och det fanns plats på härbärgen. Kvalitetsvärdering av härbärgen för bostadslösa i Stockholms stad*. FoU-rapport 1998:11. Stockholm: FoU-enheten, Resursförvaltningen för skola och socialtjänst, Stockholms stad.
- Sundberg, Isidor (1911) "Natthärbärgen". *De värnlösa*, 81–87.
- Susser, Ida (1996) "The Construction of Poverty and Homelessness in Us Cities". *Annual Review of Anthropology*, 25: 411–435.
- Swärd, Hans (1998) *Hemlöshet. Fattigdomsbevis eller välfärdsdilemma*. Lund: Studentlitteratur.
- Swärd, Hans (2001) "Porträtterad nöd – berättelser om hemlösa". *Socialvetenskaplig tidskrift*, (1–2): 54–76.
- Swärd, Hans (2007) "Den publika hemlösheten". I: Löfstrand Hansen, Cecilia & Marie Nordfeldt (red.) *Bostadslös! Lokal politik och praktik*. Malmö: Gleerups.
- Tengdahl, Knut A. (1897) "Material till bedömande af hamnarbetarnes i Stockholm Lefnadsförhållanden". *Skrifter utgifna av Lorénska stiftelsen nr 13*. Stockholm: Lorénska stiftelsen.
- Tiernan, Anne & Terry Burke (2002) "A Load of Old Garbage: Applying Garbage-Can Theory to Contemporary Housing Policy". *Australian Journal of Public Administration*, 61 (3): 86–97.
- Tilly, Charles (2002) *Stories, Identities, and Political Change*. Lanham: Rowman & Littlefield.
- Tilly, Charles (2006) *Why? What happens when people give reasons... and why*. New Jersey: Princeton University Press.
- Thulin, J. (1919/1920) "Från det mörkaste Berlin. Bilder från arbetet bland de hem-

- lösa". *De värnlösa*, 18–33.
- Thörn, Kerstin (1997) *En bostad för hemmet. Idéhistoriska studier i bostadsfrågan 1889–1929*. Doktorsavhandling. Idéhistoriska skrifter 20. Umeå: Institutionen för idéhistoria, Umeå universitet.
- Thörn, Catharina (2004) *Kvinnans plats(er) – bilder av hemlöshet*. Doktorsavhandling. Stockholm: Égalité.
- Thörn, Catharina (2006) *Att bo eller inte bo. Om satsningen "Bra boende" i stadsdelen Bergsjön i Göteborg och om strategier för att motverka hemlöshet*. Rapport 2006:3. Göteborg: FoU i Väst.
- Wagner, David (2005) *The Poorhouse: America's Forgotten Institution*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers.
- Wijkström, Filip & Tommy Lundström (2002) *Den ideella sektorn. Organisationerna i det civila samhället*. Stockholm: Sober Förlag.
- Ågren, Gunnar, Ulla Beijer & Erik Finne (2000) "Hemlösa i Stockholm". I: Runquist, Weddig & Hans Swärd (red.) *Hemlöshet. En antologi om olika perspektiv & förklaringsmodeller*. Stockholm: Carlsson Bokförlag.
- Ågren, Gunnar (2004) "Hemlöshet i Stockholm under tre decennier". *Socialmedicinsk tidskrift*, 81 (1): 22–33.